

Жибак М. М., д-р екон. наук, професор, директор

email: myronzh@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1765-820X>

ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

Пономарьова М. С., канд. екон., доцент

email: univverms@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8463-821X

Державний біотехнологічний університет

ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ІМІДЖУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

*Під час оцінки науково-інноваційної спроможності України виявлено низку проблем, зокрема встановлено, що є потреба в розробці та втіленні єдиної, узгодженої інноваційної та науково-технічної політики, здійсненні реальних кроків у напрямі реалізації потрібних структурних змін в науці та економіці, а також в стимулюванні бізнесу до інновацій. Проаналізувавши показники, індикатори та вагові коефіцієнти міжнародних рейтингів університетів світу, встановлено, що склад цих показників варіюється в межах невеликої кількості ключових ознак, які пов'язані з мірою доступності даних для аналізу першорядних характеристик університету. Встановлено, що кожна інституція в рейтингах робить акцент на певних показниках, і тому в одному рейтингу ЗВО може займати провідні місця, а в іншому може не потрапити в лідери. Розглянуто принципи рейтингового оцінювання університетів. Визначено рейтинги українських університетів згідно з британською рейтинговою агенцією *Quacquarelli Symonds* у 2024 р. та країн з найбільш представленими університетами. Проаналізовано рейтинг закладів вищої освіти України «*Top-200 Україна 2023*» та показники оцінювання діяльності університетів. Проаналізовано рейтинг молодих університетів *Times Higher Education* у 2024 р. Проаналізовані показники та індикатори рейтингу *ARWU*. Проаналізовано рейтинг університетів України за показниками *Scopus 2024* р. та найвищим індексом *Гірша*.*

Ключові слова: конкуренція, імідж, конкурентоспроможність, міжнародні рейтинги університетів, показники та індикатори рейтингування, заклади вищої освіти, якість освіти, університет.

Постановка проблеми. Україна в міжнародних рейтингах розвитку позиціонує себе як країна з високим рівнем наукового та освітнього потенціалу, що є основою конкурентоспроможності науково-інноваційної сфери, підґрунтям для нових наукових розробок, нової техніки та технологій тощо. Однак оцінка наукової спроможності України виявила і низку проблем, а саме: низький рівень упровадження інновацій в економічну сферу та подальшої комерціалізації; низький рівень державної підтримки проєктів, а також їх фінансування з державного бюджету та коштом приватних інвесторів; низький рівень використання можливостей, які передбачені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, щодо науково-технологічного співробітництва та розвитку підприємництва; недостатній рівень кооперації між науково-дослідними установами та інноваційними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За дослідженнями багатьох учених щодо оцінки науково-інноваційної спроможності бізнес-середовища України, робимо висновок про потребу в розробці та втіленні єдиної, узгодженої інноваційної та науково-технічної політики, здійсненні реальних кроків у напрямі реалізації потрібних структурних змін в науці та економіці, а також стимулюванні бізнесу до інновацій [1–10]. Рейтинги ЗВО досліджували О. Герасимов, Ю. Борзова, Д. Догзбергза, Г. Ніва, С. Курбатов, С. Родрігеза, Е. Хезелкорн та інші. Рейтинги стали впливовим засобом національної та наднаціональної конкуренції, спроможним змінювати стратегічні цілі та інституційну поведінку ЗВО, вони показують вертикальну різницю між ЗВО та націями, а саме різницю впливу, влади й авторитету, та затемнюють горизонтальну різницю між інституціями, тобто між місіями та типами ЗВО [4, с. 122].

Формулювання цілей статті. Мета статті – охарактеризувати найавторитетніші світові та вітчизняні рейтинги університетів, визначити основні критерії та індикатори, що беруть до уваги під час складання університетських рейтингів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Рейтинг найліпших університетів світу (QS World University Rankings) – глобальне дослідження та створений на його основі рейтинг найліпших ЗВО світового значення за показником їхніх досягнень у галузі освіти і науки. QS World University Rankings, що розрахований за методикою британської консалтингової компанії Quacquarelli Symonds (QS), вважають одним з найвпливовіших глобальних рейтингів університетів. Його розробили у 2004 р. Quacquarelli Symonds та британське видання Times Higher Education. До 2010 р. рейтинг був відомий як The World University Rankings. Потрібно зазначити, що

рейтингове оцінювання базувалося на принципах довіри, відповідальності, відкритості, доступності, прозорості та гласності; сумісності та порівнянності суб'єктів рейтингового оцінювання; відповідності національної системи рейтингового оцінювання міжнародним системам [6].

Згідно з британською рейтинговою агенцією Quacquarelli Symonds, що визначає найліпші університети світу, діяльність яких зосереджена на подоланні глобальних управлінських, екологічних та соціальних викликів, у 2024 р. подолали прохідний бар'єр – 1403 ЗВО, з яких 8 – українські, а саме:

1. Національний університет «Львівська політехніка».
2. Сумський державний університет.
3. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
4. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
5. Львівський національний університет імені Івана Франка.
6. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
7. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».
8. Харківський національний університет радіоелектроніки.

До критеріїв оцінки було віднесено зовнішній вплив ЗВО, зокрема й критерії екологічної стійкості, забезпечення рівності, освіти та досліджень в галузі довкілля, обмін знаннями, здоров'я населення, благополуччя населення, працевлаштування випускників та ін. Особливу увагу в рейтингу було зосереджено на критеріях прозорості та ефективності управління університетом.

Згідно з Британською рейтинговою агенцією Quacquarelli Symonds, яка представила QS Europe University Rankings 2024, до країн з найбільшою кількістю представлених університетів відносять Великобританію (15,5 %), Туреччину (10,6 %), Німеччину (7,8 %), Італію (7,5 %), Францію (7,2 %), Іспанію (6,4 %), Польщу (4,8 %) та Україну (4,8 %). До рейтингу входять 688 закладів, показники яких оцінено за 12 категоріями.

Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта» в партнерстві з міжнародною групою експертів IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence висвітлив рейтинг закладів вищої освіти України «Топ-200 Україна 2023». Під час складання рейтингу були враховані сучасні тенденції розвитку ЗВО, який і далі зазнає глибинних змін, зокрема й через вплив пандемії COVID-2019 та повномасштабне воєнне вторгнення росії в Україну.

До базових принципів визначення рейтингів університетів «Топ-200 Україна 2023» було віднесено:

а) забезпечення відкритості, прозорості, об'єктивності і незалежності ранжування університетів;

б) врахування всебічності і багатогранності діяльності університетів;

в) пріоритетність євроінтеграційних процесів.

Оцінку діяльності українських ЗВО у 2023 р. здійснювали згідно з показниками, наведеними в табл. 1.

Таблиця 1

Показники оцінювання діяльності університетів

№ з/п	Показник	Вага показника	Оцінювання виду діяльності	Відкрите джерело доступу до показника
1	QS World University Rankings	0.150	Академічна діяльність: Складники показника: Academic Reputation - 40%, Employer Reputation - 10%, Faculty Student Ratio - 20%, Citations per Faculty - 20%, International Faculty Ratio - 5%, International Student Ratio - 5%	https://www.topuniversities.com
2	Scopus	0.145	Науково-видавнича діяльність	https://osvita.ua
3	Webometrics	0.135	Оцінка науково-дослідницьких досягнень університетів за допомогою моніторингу їхніх інтернет-сайтів	https://webometrics.info
4	THE University Impact Rankings	0.100	Досягнення ЗВО відповідно до 17 цілей сталого розвитку ООН	https://www.timeshighereducation.com/impactrankings
5	Times Higher Education World University Rankings	0.150	Академічна діяльність Складники показника Teaching (the learning environment) – 30 %, Research (volume, income and reputation) – 30 %, Citations (research influence) – 30 %, International outlook (staff, students and research) – 7,5 %, Industry income (knowledge transfer) – 2,5 %	https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023
6	UniRank	0.100	Якість представлення та популярність ЗВО в інтернет-просторі на основі незалежних	https://www.4icu.org

			вебометричних показників	
7	Ефективність участі ЗВО України в конкурсах наукових проєктів (міжнародних і вітчизняних)	0.060	Наукова робота	https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya , https://mon.gov.ua/ua/npa , https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2022 , https://mon.gov.ua/ua
8	Премії Президента України та Верховної Ради України для молодих учених	0.060	Навчально-наукова робота	https://www.president.gov.ua , https://zakon.rada.gov.ua
9	Кількість патентів, що отримали вчені університету	0.060	Винахідницька діяльність	https://ukrpatent.org
10	Середнє зважене значення для рейтингів ЗВО за кількістю поданих заяв абітурієнтів та середнім конкурсним балом	0.040	Привабливість університету для абітурієнтів	https://vstup2022.edbo.gov.ua/statistics

Передові позиції «Топ-200 Україна 2023» займають:

1. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
2. Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
3. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
4. Національний університет «Львівська політехніка»;
5. Львівський національний університет імені Івана Франка;
6. Сумський державний університет;
7. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;

8. Національний університет біоресурсів і природокористування України;

9. Харківський національний університет радіоелектроніки;

10. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Згідно з рейтингом університетів за показниками Scopus 2024 р. найвищий індекс Гірша мають такі ЗВО:

1. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка;

2. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна;

3. Львівський національний університет ім. Франка;

4. Одеський національний університет ім. І. І Мечникова;

5. «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»;

6. Сумський державний університет;

7. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича;

8. Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького;

9. Національний університет «Львівська політехніка»;

10. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника.

Рейтинг молодих університетів Times Higher Education представляє найліпші університети світу віком до 50 років. Університети оцінено за всіма їхніми основними місіями – викладанням, дослідженнями, передачею знань і міжнародним світоглядом, щоб забезпечити найповніше та збалансоване порівняння.

Рейтинги світових університетів *Times Higher Education* – це єдині глобальні таблиці ефективності, які оцінюють наукову інтенсивність університетів за всіма їхніми основними місіями: викладанням, дослідженнями, передачею знань і міжнародною оцінкою.

1. Викладання (навчальне середовище): 29,5 %

✓ Викладацька репутація: 15 %

✓ Співвідношення співробітників до студентів: 4,5 %

✓ Співвідношення докторантів та бакалаврів: 2 %

✓ Співвідношення кількості докторів наук до академічного

персоналу: 5,5 %

✓ Інституційний дохід: 2,5 %

2. Дослідницьке середовище: 29 %

✓ Дослідницька репутація: 18 %

✓ Дохід від досліджень: 5,5 %

✓ Продуктивність дослідження: 5,5 %

3. Якість дослідження: 30 %

✓ Вплив цитування: 15 %

- ✓ Сила дослідження: 5 %
- ✓ Досконалість досліджень: 5 %
- ✓ Дослідницький вплив: 5 %
- 4. Міжнародний прогноз: 7,5 %
- ✓ Частка іноземних студентів: 2,5 %
- ✓ Частка міжнародного персоналу: 2,5 %
- ✓ Міжнародна співпраця: 2,5 %
- 5. Промисловість: 4 %
- ✓ Дохід галузі: 2 %
- ✓ Патенти: 2 %

У 2024 р. до рейтингу молодих університетів Times Higher Education внесено 673 університети, що на 68 університетів більше порівняно з 2023 р.

Академічний рейтинг університетів світу, або Шанхайський рейтинг (ARWU), вперше було складено в Інституті вищої освіти одного з найліпших університетів Китаю – Шанхайського університету Цзяо Тонг у 2003 р., показники та індикатори рейтингу ARWU ми зобразили на рис. 1.

Показники та індикатори рейтингу ARWU			
Критерій	Індикатор	Код	Вагові коефіцієнти
Якість освіти (Quality of Education)	Випускники університету, які отримали Нобелівську премію чи медаль Філдса	Alumni	10 %
Рівень академічних працівників (Quality of Faculty)	Співробітники університету, які здобули Нобелівську премію або медаль Філдса	Award	20 %
Кількість найчастіше цитованих дослідників, які працюють у 21 предметній галузі	Високо цитовані дослідники у 21 широкій дисциплінарній галузі	HiCi	20 %
Продуктивність наукової роботи (Research Output)	Статті, опубліковані в журналах «Nature» та «Science»*	N&S	20 %
Кількість статей, опублікованих дослідниками університету в журналах зі списку Science Citation Index-Expanded	Праці, проіндексовані в SCIE (Science Citation Index Expanded) та SSCI (Social Sciences Citation Index)	PUB	20 %
Показники діяльності на одну особу (Per Capita Performance)	Академічна успішність університету на одну особу	PCP	10 %

Рис. 1. Показники та індикатори рейтингу ARWU

Рейтинг Webometrics – це ініціатива Cybermetrics Lab дослідницької групи, що належить Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) в Іспанії. Він є найоб'ємнішим рейтингом за кількістю проаналізованих університетів. Webometrics використовує вебметричні та бібліометричні індикатори та пропонує найліпшою стратегією для підвищення рейтингу університету вважати підвищення рівня якості і збільшення кількості його вебконтенту. Рейтинг SCImago Institutions Rankings є класифікацією академічних, а також дослідницьких установ, ранжованих за індикаторами, об'єднаними в три групи: 1) результати досліджень, 2) результати інновацій та 3) соціальний вплив, що залежить від того, якою мірою заклад представлено в інтернеті.

Висновок. За даними дослідження встановлено, що в міжнародному рейтингу склад показників варіюється відносно невеликої кількості ключових ознак, вибір яких пов'язаний з мірою доступності даних для аналізу та суб'єктивною позицією розробників щодо першорядних характеристик університету. Кожен з рейтингів робить акцент на певних показниках, а тому в одному рейтингу ЗВО може займати провідні місця в рейтингу, а в іншому може не потрапити в лідери. Унормувати методологію складання рейтингів університетів спробували відповідно до Берлінських принципів ранжування ЗВО, як-от:

- 1) важливість критеріїв та показників ранжування;
- 2) мета вивчення ставлення суспільства до академічного ранжування університетів;
- 3) суспільні очікування від академічного ранжування;
- 4) встановлення відповідності результатів ранжування очікуванням суспільства;
- 5) усунення помилок чи недоліків, допущених під час проведення ранжування ЗВО.

Однак ці принципи не змінили ситуації: основні критерії вимірювання якості освіти в міжнародних рейтингах відображають поверхові характеристики діяльності університетів (кількість міжнародних стипендіальних програм, наукові дослідження, академічна мобільність студентів та професорсько-викладацького складу, рівень освітніх послуг, цитованість наукових статей та ін.). Рейтинги повною мірою не враховують особливостей сучасних університетів, не збалансовані з погляду культурних умов діяльності університетів. Відповідно до цього підходу перевагу віддають дослідницьким університетам, однак з його використанням неможливо задовольнити попит усіх споживачів на

отримання більш різнобічної інформації про діяльність університетів регіону, країни чи світу.

Визначено рейтинги українських університетів згідно з британською рейтинговою агенцією Quacquarelli Symonds у 2024 р. та країн з найбільшою кількістю представлених університетів. Проаналізовано рейтинг закладів вищої освіти України «Топ-200 Україна 2023» та показники оцінювання діяльності університетів. Проведено аналіз рейтингу молодих університетів Times Higher Education у 2024 р. Проаналізовано показники та індикатори рейтингу ARWU та рейтинг університетів України за показниками Scopus 2024 року та найвищим індексом Гірша.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н. О. Вплив міжнародних рейтингів на конкурентоспроможність закладів вищої освіти. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.76>.
2. Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0018-12>.
3. Рейтинг Webometrics. URL: <https://webometrics.info/en>.
4. Рейтинг університетів за показниками Scopus 2024 року. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/92023/>
5. Рейтинг університетів України «Топ-200 Україна 2023». URL: <https://euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7923>
6. Судомир С. М. Ділова репутація як стратегічний чинник розвитку підприємства. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва*. Сер. «Економічні науки». 2017. № 4. С. 424–429.
7. Татарінов І. Є., Герасимов О. В. Світова практика формування рейтингів університетів: визначення найбільш об'єктивних критеріїв та індикаторів оцінювання. *Український соціум*. 2013. 1(44). С. 100–116.
8. Romanov O., Ponomarova M. Management of educational institutions: theoretical aspect and strategic vector Modern trends in agricultural science: problems and solutions. Monograph. Edited by S. Stankevych, O. Mandych. – Tallinn: Teadmus OÜ, 2023. p 193-214
9. Пономарьова М., Кривошея Є. Бізнес-середовище забезпечення умов конкурентоспроможності та ведення ефективного менеджменту. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. у ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»*. Мелітополь: ФО-П Однорог Т. В., 2021. С. 86–88.

10. Рябуха М. С., Цицоріна А. Є. Конкуренція як категорія ринкових відносин і конкурентоспроможність як предмет наукових досліджень. *Вісник ХНАУ. Сер. «Економіка АПК і природокористування»*. Харків: ХНАУ, 2007. № 6. С. 96–100.

References

1. Parkhomenko, N. O. Vplyv mizhnarodnykh reitynhiv na konkurentospromozhnist zakladiv vyshchoi osvity. *Efektivna ekonomika*. 2020. № 3. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.76>

2. Polozhennia pro natsionalnu systemu reitynhovoho otsiniuvannia diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0018-12>

3. Reitynh Webometrics. URL: <https://webometrics.info/en>

4. Reitynh universytetiv za pokaznykamy Scopus 2024 roku. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/92023/>

5. Reitynh universytetiv ukrainy "Top-200 Ukraina 2023". URL: <https://euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7923>

6. Sudomyr S. M. Dilova reputatsiia yak stratehichniy chynnyk rozvytku pidpriemstva. *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriiia „Ekonomichni nauky”*. 2017. № 4. S. 424-429.

7. Tatarinov, I. Ye., Herasymov, O. V. Svitova praktyka formuvannia reitynhiv universytetiv: vyznachennia naibilsh obiektyvnykh kryteriiv ta indykatoriv otsiniuvannia. *Ukrainskyi sotsium*, 2013. 1(44). S. 100–116

8. Romanov O., Ponomarova M. Management of educational institutions: theoretical aspect and strategic vector Modern trends in agricultural science: problems and solutions. Monograph. Edited by S. Stankevych, O. Mandych. – Tallinn: Teadmus OÜ, 2023. p 193-214

9. Ponomar'ova M., Kryvosheya YE. Biznes-seredovyshe zabezpechennya umov konkurentospromozhnosti ta vedennya efektyvnoho menedzhmentu Stalyy rozvytok ahraryoi sfery: inzhenerno-ekonomichne zabezpechennya», materialy III Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi. Melitopol': FO-P Odnoroh T.VP NUBiP Ukrayiny «Berezhans'kyi ahrotekhnichnyy instytut». 2021. S. 86-88.

10. Ryabukha M.S., Tsytsorina A.YE. Konkurentsia yak katehoriya rynkovykh vidnosyn i konkurentospromozhnist' yak predmet naukovykh doslidzhen' // *Visnyk KHNAU. Seriya: ekonomika APK i pryrodokorystuvannya*. - Kharkiv: KHNAU. - 2007. - №. 6. - S. 96-100.

M.M. Zhybak, M. S. Ponomarova Strengthening competitiveness and image in institutions of higher education as an important component of educational management. A number of problems have been identified in

assessing Ukraine's scientific capacity. In evaluating the scientific and innovative capacity of Ukraine, the need to develop and implement a unified, coherent innovation and scientific-technical policy, as well as to take real steps towards implementing the necessary structural changes in science and the economy and stimulate business innovation, has been identified. Having analyzed the indicators, metrics and weight coefficients of international university rankings, it has been found that the composition of these indicators varies within a small number of key features, which are related to the availability of data for analyzing the primary characteristics of a university. It has been established that each institution in the rankings emphasizes certain of its own indicators. Thus, a higher education institution may occupy leading positions in one ranking while not being among the leaders in another. The principles of university ranking evaluation have been considered. The rankings of Ukrainian universities according to the British ranking agency Quacquarelli Symonds in 2024 and the countries with the most represented universities have been determined. The ranking of higher education institutions in Ukraine "Top-200 Ukraine 2023" and the indicators used to evaluate university performance have been analyzed. An analysis of the Times Higher Education Young University Rankings 2024 has been conducted. The indicators and metrics of the ARWU ranking have been analyzed. The ranking of Ukrainian universities based on Scopus indicators for 2024 and the highest Hirsch index have been analyzed.

Keywords: *competition, image, competitiveness, international rankings of universities, ranking indicators and indicators, higher education institutions, quality of education, university.*

Стаття надійшла до редакції: 10.05.2024р.